

**Eindverslag restauratie (fase1) Van der Molen-orgel in de
Koloniekerk van Wilhelminaoord**

UITTREKSEL

**Cees van der Poel
Hilversum, april 2011**

Eindverslag restauratie (fase 1) Van der Molen-orgel van de Koloniekkerk in Wilhelminaoord

Historie

Het orgel in de voormalige Hervormde Kerk van Wilhelminaoord is een werkstuk van de ooit in Steenwijk gevestigde bouwer H. van der Molen uit 1904. Hij kreeg daartoe de opdracht van de Maatschappij van Weldadigheid die kolonie beheerde waarvan Wilhelminaoord deel uitmaakte. In later tijd vonden er wijzigingen plaats aan het instrument. De oorspronkelijke windvoorziening ging daarbij verloren en maakte plaats voor een moderne magazijnbalg en dito kanalisering. Tijdens de jongste restauratie bleek dat op enig moment de windlade onder handen genomen is, helaas op een weinig fraaie wijze. Zo werden er inferieure materialen toegepast, onder meer een kwistig aangebrachte gelige lijmpasta. De conducten naar de frontpijpen zijn (ook nog op dit moment) uitgevoerd in zwarte rubber slang. In de toetsmechaniek en de claviatuur waren de meeste metalen onderdelen uitgevoerd in ijzer. Na demontage van de speeltafel bleek het handklavier een door Laukhuff (Duitsland) toegeleverd exemplaar te zijn. Er rezen vermoedens dat dit handklaviertje van jonger datum is dan het orgel. Het pedaalklavier en het bijbehorende koppelwellenbord zijn waarschijnlijk ook van later tijd. De aanleg ervan en de wonderlijke samenstelling en niet zelden slechte kwaliteit van de onderdelen zou kunnen wijzen op een latere toevoeging. De Quint $2\frac{2}{3}$ ' op de achterste sleep van de windlade was zeker van later datum, gelet op de factuur van het pijpwerk. De plaatsing van dit register, de maakwijze van het pedaalklavier en -mechaniek en de afwerking van de lade zouden goed van één hand kunnen zijn.

In 2000 stelde Jan Jongepier een rapport op over het Van der Molen-orgel in de toenmalige Hervormde Kerk van Wilhelminaoord. Orgelmakers BAG uit Enschede maakten een offerte op basis van het plan. Een aangepaste versie van de offerte van september 2001 fungeerde als basis voor de restauratiebegroting. De uitvoering van het werk was voorzien in 2003. De plannen raakten op de achtergrond toen de Hervormde Gemeente haar gebouw overdeed aan de de Stichting Maatschappij van Weldadigheid. De nieuwe eigenaar zette opnieuw in op restauratie. Een geactualiseerde begroting uit 2006 diende als basis voor een subsidieaanvraag. De aanvraag werd gehonoreerd in het kader van het Brrm 1997. Opnieuw kwam het echter niet tot uitvoering van de restauratie. Orgelmaker BAG bestond inmiddels niet meer en adviseur Jongepier trok zich terug. In 2009 ging de eigenaar in zee met ondergetekende. Volgens de subsidiebeschikking moest het werk begonnen zijn op 1 april 2008 en afgerond uiterlijk op 31 december 2011. De tijd drong. Ondergetekende maakte in oktober 2009 een *Uitgebreid herstelplan* voor het orgel. Op basis daarvan stelde Van Vulpen uit Utrecht een offerte op. Tijdens de besprekingen bleek de zeer lage offerteprijs van 2001/2006 en bijgevolg de vastgestelde subsidie en de door de eigenaar gereserveerde eigen bijdrage een struikelblok voor uitvoering van het volledige pakket van voorgenomen werkzaamheden. Daarop is besloten het werk te faseren. De nu uitgevoerde fase I omvatte de windlade, windvoorziening, claviatuur, mechanieken, kas en klavieromgeving. Het contract voor deze fase werd getekend op 22 februari 2010. Het werk is gestart op 8 november 2010 met demontage van het orgel, de oplevering en eindkeuring volgden op 2 maart 2011.

Restauratie

Kas. De kas is aan de binnen- en buitenzijde gereinigd en waar nodig tegen houtworm behandeld. In de zijpanelen is het oude doek vervangen door nieuw kaasdoek. De triplex delen van het dak zijn vervangen in grenen. Een en ander naar voorbeeld van het

zuster-orgel in Burum (zie verderop). De grote gaten in de kas zijn gepropt, overtollige bekabeling verwijderd. In laagste middelste paneel van de achterwand is een beter passend opvulstuk gezet.

Claviatuur. Het handklavier is volledig gedemonteerd en gerestaureerd. De toetsen zijn opnieuw bevilt en de oude verroeste ijzeren geleidestiften vernieuwd. Het klavierbed is vernieuwd. De ondertoetsen kregen nieuw beleg en frontons van been. De ijzeren oogjes op de toetsen zijn vervangen door gefestonneerde exemplaren. De bakstukken zijn gereinigd en nagezien; de registerknoppen van een nieuwe zwarte kleurafwerking voorzien. Naast de lessenaarsbak zijn twee sierlijstjes vervangen. Het achterblad van de lessenaar is vervangen in massief eiken en daarbij opklapbaar gehouden. De verlichting van de lessenaarsbak is netjes weggewerkt. Het pedaalklavier is na overleg ontdaan van de slordig aangebrachte kleurlaag die bestond uit een dikke laag wasbeits bij wijze van houtimitatie. De pedaaltoetsen bleken van grenen te zijn, het klavierraam bestond uit grenen en eiken. De grenen delen daarvan waren verwormd en zijn in overleg vervangen in eiken. Het nieuwe eiken is bijgekleurd bij het oude hout. Besloten werd de aanblik van het pedaal met twee houtsoorten te laten en ze alleen te lakken tegen vervuiling. In de tweede fase kan besloten worden het klavierraam opnieuw van een houtimitatie te voorzien. De ver uitgesleten pedaaltoetsen zijn niet voorzien van een opdik aan de bovenzijde zoals aanvankelijk bedacht, maar gevakt en voorzien van een opdik aan de onderzijde. Daarmee wordt een kleurverschil tussen het nieuwe en oude grenen voorkomen. De teenplank is voorzien van een ingelaten messing hoeklijst. De constructie van de orgelbank is verstevigd; de kleurafwerking ervan is ongemoeid gelaten.

Windvoorziening. Bij orgelmaker Sicco Steendam lag de balg van het voormalige orgel van Van der Molen uit Peperga opgeslagen. Na inspectie van deze balg door Rijk van Vulpen en ondergetekende en overweging van hergebruik van een overtollige balg uit de eerste kwart van twintigste eeuw (Muiden, Hervormde Kerk, De Koff) werd besloten een geheel nieuwe magazijnbalg te maken zonder scheppen. De maatvoering van de oorspronkelijke balg was in Wilhelminaoord enigszins af te leiden uit sporen. De nog aanwezige steunen zijn opnieuw gebruikt op de aangetroffen plaatsen. De nieuwe balg meet 180 × 100 cm. Tegelijk is er een nieuwe kanalisatie en regel Gordijn tussen motor en balg vervaardigd evenals een nieuw kanaal tussen balg en windlade. De motor is herplaatst in een volledig nieuwe dempkist. De motorschakelaar is aangebracht op de borstwering van de balustrade rechts naast de claviatuur. Van Vulpen en ondergetekende bezochten ook het buiten gebruik gestelde orgel van Van der Molen in de Gereformeerde Kerk van Burum. Daar is onder meer gekeken naar de originele balg en de aanleg daarvan. Ook het tongwerk en de sluiting (dak) van de kas zijn bekeken. De informatie diende ter ondersteuning van de beslissingen voor Wilhelminaoord.

Windlade. De windlade is ontdaan van alle inferieure materialen. De bovensponsels zijn van eiken en de ondersponsels bleken na verwijdering van het kunstleer van grenen. Gelet op de verlijming met warme lijm is deze situatie hoogstwaarschijnlijk origineel. De ondersponsels zijn losgemaakt en na controle en reparatie van de scheien opnieuw ingelijmd. De verbindingen van de scheien zijn beleerd. Ten slotte is de lade aan de onder- en bovenzijde van schapenleer voorzien. Om de werking van het ladelichaam op te vangen zijn er een aantal dilatatievoegen aangebracht op bredere scheien. De breedste scheien kwamen hiervoor niet in aanmerking vanwege de daarin aangebrachte stokschroeven. Bij het verwijderen van de pijpstukken sneuvelden vrijwel alle ijzeren stokschroeven. Ze zijn vervangen door nieuwe exemplaren. De dammen zijn iets verhoogd en de slepen waar nodig gevakt. Op de bovenzijde van het ladelichaam zijn textielen ringen aangebracht, evenals aan de onderzijde van de pijpstukken. De ringen vangen de werking van het hout op. De conducten naar de frontpijpen zijn gehandhaafd, ze worden vervangen in fase 2. Na

demontage bleek de vervoering van het gecombineerde groot octaaf van de Holpijp 8' en de Gamba 8' te geschieden door middel van dwarsboringen in de derde en vierde stok, gerekend vanaf het front. De gepropte boringen van de tweede stok (Bourdon D 16') zijn beter gedicht dan voorheen het geval. De ventielen zijn voorzien van een nieuwe dubbele belering van rundleer en schapenleer. De ventielen kregen nieuwe ogen, ook de ventielveren zijn vernieuwd. De voorstellen zijn winddicht gemaakt.

Tractuur. Het draadwerk tussen toets en winkelregel inclusief leermoeren is vernieuwd. De asdraad van winkelregel is vernieuwd in een iets ruimere maat. Het wellenraam onder de windlade is geheel nagezien en schoongemaakt. De welstiften zijn vervangen in een iets ruimere maat. De boringen in het raam zijn hierop aangepast. Het draadwerk, ook dat van de abstracten is vernieuwd. Het koppelwellenbord van het pedaalklavier kreeg nieuwe steunen, de oude waren verwormd. De nokken van het wellenbord zijn vervangen in hout en de wellenstiften vernieuwd. Slechte wellen zijn vervangen. De onprofessioneel afgewerkte abstracten en provisorische ijzerdraad verbindingen in de pedaalmechaniek zijn vervangen door nieuwe. De oude abstracten zijn opgeslagen in het orgel.

Pijpwerk. Het pijpwerk is na opslag ongewijzigd teruggeplaatst, behalve de pijpen van de Quint $2\frac{2}{3}$. In de toekomst zal op de laatste sleep een tongwerk kunnen worden geplaatst. Ten slotte is de winddruk (voorlopig) omlaag gebracht naar 78 mm Wk. en het orgel gestemd in de evenredig zwevende temperatuur.

Hilversum, 8 april 2011
Cees van der Poel